

Par lielās tilbītes ligzdošanu

JĀNIS KUZE,
janis.kuze@ldf.lv

Foto: Jānis Kuze

Lielā tilbīte *Tringa nebularia* ir Latvijā reti ligzdojoša suga, kuras pirmais ticamais ligzdošanas gadījums ir konstatēts 1979. gadā, kad Ušuru purvā novērots pāris ar izteiktu uztraukuma uzvedību. Lai gan situācija liecināja par iespējamu jauno putnu klātbūtni, tieši pierādījumi ligzdošanai nav konstatēti (Lipsbergs, 1981). Arī turpmāk līdz 2019. gadam ligzdošanai tieši pierādījumi nav gūti, lai gan vairākos gadījumos piemērotās vietās konstatēti putni ar izteiktu uztraukuma uzvedību.

Otrajā Latvijas ligzdojošo putnu atlantā reģistrēts viens šāds gadījums – Uģis Bergmanis lielo tilbīšu pāri ar izteiktu uztraukuma uzvedību 10.06.2000. novērojis Ļodānu purvā (Latvijas Ornitoloģijas biedrības nepublicētie materiāli). Līdzīgs gadījums reģistrēts 2014. gada maijā–jūnijā Indrānu pagastā netālu no Olga purva, kur mitrā meža pļavas ieplakā novēroti divi pieaugušie putni. Novērojuma laikā 12. jūnijā abi pāra putni uzbruka pārlidojošai nedru lijai, un augājā, šķiet, bija dzirdami vismaz divi jaunie putni, tomēr atrastos nav izdevies (A. Avotiņš jun., D. Drazdovskis, www.putni.lv). Arī dabasdati.lv dažādās Latvijas vietās pēdējo piecu gadu laikā reģistrēti

vairāki lielās tilbītes novērojumi ligzdošanas sezonā un ar ligzdošanas uzvedību, tomēr ne ligzdas ar olām, ne mazuļi nav atrasti.

Līdz ar to par pirmo droši pierādīto ligzdošanas gadījumu var uzskatīt tikai tālāk aprakstīto novērojumu, kad atrasta šīs sugas ligzda ar olām. Tas reģistrēts 2019. gada 30. maijā Naukšēnu novada Naukšēnu pagastā, aptuveni piecu kilometru attālumā no Igaunijas robežas. Pārbaudot vietējā iedzīvotāja Dzintara Šulgas sniegto informāciju par atrastu nepazīstama putna ligzdu (sākotnēji ziņots par iespējamu garstilbi *Himantopus himantopus*), tika konstatēta lielās tilbītes ligzda ar četrām olām.

Atšķirībā no citiem līdz šim Latvijā reģistrētajiem gadījumiem, kad putni ar uztraukuma uzvedību novēroti mitrzemēs – augstajos purvos vai slapjās pļavās, ligzda atradās sausā cirmsā priežu mežā aptuveni 15 metru attālumā no grantēta meža ceļa, ko no cirsma nodalīja ceļmalas grāvis (1. attēls). Cirmsma bija svaigi izstrādāta, tās malā atradās šķeldošanai sagatavota ciršanas atlieku kaudze. Ligzda atradās vietā bez jebkādas zemeszemes veģetācijas, tas bija vienkāršs ar priežu mizas plēksnītēm, sausām skujām un zariņiem izklāts iedobums starp mežizstrādes tehnikas sabrauktām ciršanas atliekām (2. un 3. attēls). Perējošais putns bija redzams no ceļa, uz cilvēku klātbūtni tas reaģēja, pieplokot ligzdai. Nolūkā iegūt foto dokumentus, kā arī uzmērīt ligzdas koordinātas, tā tika apsekota pieejot – tilbīte no ligzdas nolidoja tikai tad, kad pietuvojos aptuveni piecu metru attālumā, putns uzlaidās uz netālu esoša celma un uztraukti klaigāja. Lai traucējumu padarītu pēc iespējas īsāku, detalizēta ligzdas un olu uzmērīšana netika veikta. Atkārtoti ligzdas vieta tika apsekota 29. jūlijā (piedaloties arī Mikko Keski-Laturi). Bedrītē un tiešā tās tuvumā olu čaumalas netika atrastas, cirmsma izskatījās tāda pati kā pirmajā reizē, proti – bez pazīmēm par to, ka laikā kopš pirmā apsekojuma te notikusi saimnieciskā darbība (piemēram, mehanizēta augsnes sagatavošana).

Lai gan šīs sugas novērojumu vēsture liek domāt, ka šāds ligzdošanas biotops ir vērtējams kā netipisks, Igaunijā šādi gadījumi ir reģistrēti, kaut arī par nozīmīgāko ligzdošanas biotopu tiek uzskatīti pārejas un

augstie purvi. Mūsu kaimiņvalstī ligzdojošā populācija tiek vērtēta kā 300–400 pārus liela ar skaita pieaugumu vidēji 5–10% desmit gados (Elts *et. al.*, 2017, Leivits, 2018). Baltkrievijas ziemeļu daļā lielā tilbīte ligzdo augstajos purvos, ar priedēm aizaugušās purvu daļās – salu malās, audzēs pie purva ezeriņiem, turklāt ligzdot var arī salīdzinoši biežā zemsedzē (vaivariņos). Ligzda tiek būvēta zem purva prieditēm uz ciņa pie stumbra pamatnes, gandrīz vienmēr blakus sausiem nokritušu priedīšu stumbriem. Perējošie putni no ligzdas nolido tikai tad, kad tai ir pieiets 1,5–5 m attālumā (Ивановский, 2015). Ļeņingradas apgabālā Krievijā lielā tilbīte ligzdo mežos pie nelieliem ezeriem vai purviņiem, lielāku purvu malās, applūdušu krūmāju tuvumā starp ūdenskrātuvēm un mežu, arī pārpurvotos izcirtumos. Tiek uzskatīts, ka šai sugai ir nepieciešama kombinācija sauss priežu mežs (kurā atrodas ligzda) un atklātas mitrzes, kurās tiek izvesti jaunie putni (Мальчевский, Пукинский, 1983).

Aprakstītais gadījums ir pamācošs, domājot par iespējamu šīs sugas konstatēšanu trešajā Latvijas ligzdojošo putnu atlantā. Līdz šim lielās tilbītes ar teritoriālu uzvedību esmu konstatējis Klešniku un Gulbju-Platpirovas purvos, vienmēr pieņemot (domājams – kļūdaini), ka ligzdas atrodas sliktākajās purvu atklātajās vietās. Kā liecina pieredze mūsu kaimiņvalstīs, kā arī iepriekš aprakstītajā gadījumā ar atrasto ligzdu, ir vērts pievērst uzmanību tilbītēm it kā netipiskiem biotopiem – sausākām un arī ar lielākiem kokiem klātām vietām mitrzemju tuvumā. Interesanti, ka vairākos avotos (Hagemeijer, Blair 1997; Ивановский 2015; Никифоров и др. 1989) ir pieminēta ligzdošana blakus kokiem – guļošiem sausokņu gabaliem vai pie dzīvu stumbru pamatnes, arī aprakstītajā gadījumā pie Naukšēniem ligzda atradās blakus resnāka zara gabalam. Tam ir vērts pievērst uzmanību gadījumos, kad tiek meklētas ligzdas.

Paldies Mārim Strazdam par palīdzību literatūras avotu apzināšanā.

Literatūra

- Elts J., Leito A., Leivits M., Luigujõe L., Nellis R., Ots M., Tammekänd I., Väli Ü. 2019. Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 2013–2017 [Status and numbers of Estonian birds, 2013–2017]. *Hirundo: Eesti Ornitoloogiaühingu ajakiri*, 32 (1), 1–39.
- Hagemeijer E. J. M., & M. J. Blair (Eds.) (1997). *The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance*. – T & A D Poyser, London.
- Leivits, A. 2018. Heletilder. – Rmt.: Linnuatlas. Eesti haudelindude levik ja arvukus. Eesti Ornitoloogiaühing, Tartu: 216–217.
- Lipsbergs J. 1981. Par lielās gaišās tilbītes – *Tringa nebularia* (Gunn) – pirmo ticamo ligzdošanas gadījumu Latvijā. *Retie augi un dzīvnieki*: 42–45.
- Ивановский В. 2015. Современное состояние и динамика биоразнообразия водно-болотных экосистем Белорусского Поозерья: монография / В. Я. Кузьменко [и др.]; под ред. В. Я. Кузьменко. – Витебск: ВГУ имени П. М. Машерова. С. 143–144.
- Мальчевский А. С., Пукинский Ю. Б. 1983. Птицы Ленинградской области и сопредельных территорий. История, биология, охрана. Том 1. Ленинград. Издательство Ленинградского университета. С. 288–290.
- Никифоров М.Е., Яминский Б.В., Шкляров Л.П. 1989. Птицы Белоруссии: Справочник-определитель гнезд и яиц. Минск, издательство Высшая школа. С. 163.

1. ATTĒLS. Ligzda atradās sausā cismā priežu mežā aptuveni 15 metru attālumā no grantēta meža ceļa, ko no cismas nodalīja ceļmalas grāvis.

2. un 3. ATTĒLS. Ligzdas vieta – vienkāršs ar priežu mizas plēksnītēm, sausām skuļām un zariņiem izklāts iedobums starp mežizstrādes tehnikas sabrauktām ciršanas atliekām.

Foto: Jānis Kuze

Foto: Jānis Kuze

Summary

Greenshank breeding /Jānis Kuze/

The Greenshank *Tringa nebularia* is a rare breeding species in Latvia with the first probable breeding recorded in 1979 at Ušuru Bog. Breeding was not confirmed (neither a nest with eggs, nor chicks were found) then, nor during the following years when several observations of territorial or agitated birds were recorded in different parts of Latvia. The first confirmed breeding of the Greenshank is the observation of a nest on 30 May 2019 in Naukšēni municipality. The nest with four eggs was in a freshly cut forest clearing, in a dry place without vegetation. The nearest breeding populations of Greenshank are in Estonia, Russia and Belarus; in Estonia with an increasing trend. Thus it may be possible to record more breeding cases in Latvia during the next years when data for the 3rd Breeding Bird Atlas will be gathered.